

به مناسبت صدمین سالگرد تولد ایرج افشار

نخبه کتابشناسی ایران

عباس امانت

استاد دانشگاه پیل

حوالی سال ۱۹۷۵ با دکتر ایرج افشار آشنا شدم. پیش از آن نیز در دانشکده ادبیات در درس ایشان دربارہ سازمان‌های اجتماعی ایران حاضر بودم اما فرصت آشنایی نبود. نخستین برخورد ما نیز چندان خوشایند نبود، ماجرا از این قرار بود که در دورہ دکتری ام در آکسفورد، متنی کمیاب به زبان فارسی در مجموعه نسخه‌های خطی UCLA یافته بودم؛ متنی از حدود سال ۱۸۲۰ در باره مسائل قشون و منابع مالی ایران در دورہ پس از صفویه تا آغاز قاجاریه. این نسخه گویا به سفارش جان مالکم نوشته شده بود و من آن را برای انتشار در نشریه «فرهنگ ایران زمین» برای ایشان فرستادم و مقدمه‌ای نیز بر آن نوشتم. ماه‌ها بعد، بی‌آنکه پاسخی دریافت کنم، دیدم همان متن به نام آقای محمدتقی دانش‌پژوه، کتابشناس برجسته، در همان نشریه منتشر شده است. طبیعی بود که از این موضوع قدری دلگیر شوم، سال‌ها بعد که در انگلستان با دکتر افشار دیداری داشتم، ایشان با مهربانی توضیح دادند که همان متن پیش‌تر از سوی دانش‌پژوه برای ایشان ارسال شده بود! همین گفت‌وگو سرآغاز دوستی صمیمانه‌ای شد که سال‌ها ادامه یافت. افشار محققى کم‌نظیر بود؛ به‌بیشتر خاک ایران، شاید تمامی آن، سفرهای بسیار کرده بود و آگاهی‌اش از گوشه و کنار ایران حیرت‌انگیز بود. پشتکارش نیز به‌همچنین. هر بار که به آمریکا می‌آمد، دیداری تازه می‌کردیم و گفت‌وگوهای طولانی داشتیم. در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۵ که چند بارى به ایران آمدم، بارها مهمان‌نوازی او را تجربه کردم. حتی سفرى با جیب تویوتای او داشتیم که لحظاتی فراموش‌نشده‌ی به همراه داشت. ایرج افشار را می‌توان چهره یگانه‌ای در دنیا در فن کتابشناسی ایران و سرزمین‌های فارسی‌زبان همسایه دانست، آثار برجسته‌اش، از جمله انتشار «روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه»، از خدمات بزرگ او به پژوهش‌های دورہ قاجار است. سال‌های بعد انتشار روزنامه خاطرات عین‌السلطنه (با همکاری مسعود سالور) در ۱۶ جلد، با ضمائم و فهرست‌های دقیق موفقیت کم‌نظیری در این عرصه به‌شمار می‌آید. این مجموعه، با نیت ۵۲ سال خاطرات روزانه عین‌السلطنه، که شاید در نوع خود در جهان کم‌نظیر است، نه تنها دورنمایی از زندگی یک بزرگ‌زاده قاجاری را در ملک موروثی‌اش در کوهستان الموت به ما می‌نمایاند، بلکه تصویر کمیابی از زندگی روستایی، روابط مالک و رعیت و پس از آن تحولات گذار از قاجار به پهلوی و بحران جمهوری را از دیدگاه یکی از اشراف قاجار در دوران زوال این سلسله، بدست می‌دهد. افشار همچنین با همکاری مجتبی مینوی «وقفنامه زنج رشیدی»، رشیدالدین فضل‌الله همدانی را توضیح و به‌بترین صورت منتشر کرد که اثری ماندگار و بسیار ارزشمند است. رشیدالدین فضل‌الله همدانی، وزیر بانفوذ و دانشمند عصر ایلخانی، در این وقفنامه به شرح و توضیح املاک و وقف‌شده برای شهرک علمی ربع رشیدی در تبریز و شرح وضعیت و چگونگی اداره آن پرداخته است. افشار خدمات فرهنگی و دانشگاهی فراوانی داشت. سالیان دراز سردبیری نشریه «راهنمای کتاب» را، که از جانب دکتر احسان یارشاطر به ایشان واگذار شده بود، برعهده داشت. این از معدود نشریات تحقیقی در زبان فارسی بود که به کار تحقیق و نقد انتقارات تازه، همچنین شناخت منابع تاریخی می‌پرداخت. در سال‌های پس از انقلاب نیز با نام «آینده» مداومت یافت. هم‌زمان، انتشار بیش از ۳۰ مجلد «فرهنگ ایران زمین» را که افشار با همکاری تنی چند در طول بیش از سه دهه فراهم آورد را باید از جمله بزرگ‌ترین سرمایه‌های فرهنگ نگارشی ایران در قرن ۱۴ خورشیدی شمرد. کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نیز که به ابتکار دکتر حسین نصر آغاز شد، درواقع در سایه کوشش پایدار و بی‌وقفه دکتر افشار به انجام رسید. در سال‌های پس از انقلاب، با وجود پاره‌ای محدودیت‌ها، او همچنان در ایران ماند و بی‌وقفه به کار خود ادامه داد. البته باید افزود که دکتر افشار گاهی از دیدگاه دیگران در کار علمی‌اش اندکی انحصارطلب جلوه می‌نمود و از اینکه دیگری در انتشار متنی بر او پیشی گرفته باشد، چندان خشنود نمی‌شد. در برخی دیدگاه‌ها، از جمله در بابور همیشگی‌اش به‌اینکه خاطرات تاج‌السلطنه را دیگران به نام او نوشته‌اند، پای می‌فشرد. اگر چه چند بار گفتاری و نوشتاری دلائلی در تایید این نظر آوردم که تاج‌السلطنه نگارنده این خاطرات بوده است، گویا موثر واقع نشد. اما پشتکاری نظیر دکتر افشار، در کنار وسواس علمی او، سبب شد که او در طول بیش از شش دهه متن‌های انتقادی بسیاری، از جمله مهم‌ترین منابع دوران قاجار را در دسترس پژوهندگان قرار دهد. همین نخبگی که در کار کتابشناسی جایگاهی بین‌المللی برای او فراهم آورده بود. در این زمینه نیز آثار متعددی، بخشی به فارسی و بخشی به انگلیسی و زبان‌های دیگر، از او منتشر شد که نام او را در میان محققان کتابشناسی در جهان شهره ساخته است. او شخصیت فرهنگی کم‌نظیری بود؛ کسی که در تلاوم خدمت به میراث مکتوب ایران نام‌اش هم‌سنگ کسانی چون حسن تقی‌زاده، عباس اقبال آشتیانی و احسان یارشاطر برقرار خواهد ماند.

۲۴ ساعت

24 HOURS

hammihanmedia@gmail.com

@Hammihanonline

• صاحب امتیاز و مدیرمسئول: غلامحسین کرپاسچی
• مشاوران: عباس عبدی و احمد زیدآبادی
• سردبیر: محمدجواد روح • معاون سردبیر: مهرداد خدیو • دبیر آنلاین: شبنم رحمتی
• دبیران گروه‌ها: فرزانه طهرانی (اقتصاد) • آرمین منتظری (دیپلماسی و بین‌الملل)
• علی ورامینی (رسانه و فرهنگ) • سمیه متقی (سیاست) • الناز محمدی (جامعه) • آرش خاموشی (عکس)
• مدیراداری و آگهی‌ها: شاهرخ حیدری
• مدیر هنری: مهدی قربانی تبار
• هادی حیدری (طرح و کاریکاتور)• حروفچینی و ویراستاری: شهرام هادی

• تلفن روابط عمومی: ۸۸۷۴۹۳۰۰ • تحریریه: ۸۸۷۳۰۲۹۱ • آگهی‌ها: ۸۸۷۳۵۲۰۷ • نشانی: خیابان شهید بهشتی، خیابان پاکستان، کوچه دوازدهم، پلاک ۱۸
• لیتوگرافی و چاپ: هم‌میهن • تلفن چاپخانه: ۰۲۱۴۶۸۲۱۱۱۴ • توزیع: نشر گستر امروز نوین • تلفن: ۰۲۱-۶۱۹۳۳۰۵۰

قهرمانان محروم از تلوویزیون

گفت‌وگو با شبنم علیخانی کاپیتان تیم ملی والیبال زنان ایران

مربیان خارجی والیبال زنان بود که عملکرد خیلی خوبی داشت اما اگر بخواهم در مورد خانم «لی» سرمربی فعلی تیم ملی زنان صحبت کنم، طی یک‌سال اخیر شناخت زیادی از نکات فنی ایشان نداشتم اما از وقتی به اردوی تیم ملی دعوت شدم باید بگویم ایشان بسیار انسان باشخصیتی است که والیبال را به خوبی متوجه‌می‌شود. این هادکاتی است که باید در کنار ایشان در اردوها حضور داشته باشید که متوجه شوید. طی این مدت کوتاه برای من بسیار هیجان‌انگیز است که یک مربی به بهترین شکل ممکن نکات والیبال را می‌تواند به ما گوشزد کند و آموزش دهد. خانم لی هر هدفی که دارد را به خوبی به ما بازیکن‌ها منتقل می‌کند و فکر می‌کنم با ایشان تحول اساسی داشته‌و موفق شویم.»

بی‌توجهی به بخش زنده والیبال زنان

والیبال زنان هم، مانند سایر رشته‌های زنان از عدم‌بخش زنده مسابقات‌شان از سوی تلویزیون (صداسیما) گله دارند. علیخانی می‌گوید، وقتی پوش‌شان مورد تایید و استاندارد است باید شرایطی فراهم شود تا مسابقات به‌صورت زنده از تلویزیون پخش شود در غیر این صورت اسپانسرها تمایلی به حضور پررنگ برای والیبال زنان ندارند: «در بحث اسپانسری اصولاً برای والیبال زنان چالش داشتیم چون طبعاً مسابقات پخش زنده از تلویزیون ندارد و در قیاس با والیبال مردان، اسپانسر پیدا کردن سخت‌تر می‌شود. البته این نکته را بگویم که از سال ۱۳۹۹ از طرف یکی از پلتفرم‌ها مسابقات والیبال پخش زنده می‌شود اما این نکته را اشاره کنم که وقتی ما با پوشش کاملاً استاندارد در زمین حاضر می‌شویم توقع می‌رود که بازی‌های ما از شبکه ورزش به‌صورت زنده پخش شود که اسپانسر‌ها نیز ترغیب شوند برای والیبال زنان حضور بیشتری داشته باشند. در شرایط سخت اقتصادی اگر پخش زنده تلویزیونی داشته باشیم اسپانسر‌ها نیز بیشتر می‌شوند. حضور بازیکنان خارجی در لیگ والیبال زنان ایران خیلی کم است و امیدوارم شرایط‌طوری پیش برود که بازیکنان خارجی هم حضور پیدا کنند.»

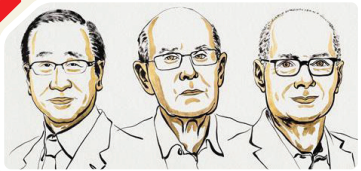
پاداشی که قابل قیاس با مردان نیست

در فوتبال و طی چندسال اخیر کشتی، پاداش‌های کم‌سابقه‌ای برای موفقیت ورزشکاران مرد پرداخت می‌شود اما آیا برای والیبال زنان نیز چنین پاداش‌هایی برای قهرمانی داده می‌شود؟ علیخانی می‌گوید پاداش داده می‌شود اما اصلاً قابل قیاس با ورزش مردان نیست: «قطعاً فدراسیون بابت این قهرمانی به ما پاداش خواهد داد البته مبلغش رانمی‌دانم اما آنچه مشخص است اینکه کل ورزش زنان، پاداش هایش اصلاً قابل قیاس با ورزش مردان نیست مگر اینکه در مسابقاتی مثل المپیک یا بازی‌های آسیایی از سوی کمیته ملی المپیک یا وزارت ورزش به‌ازای هر طلا یا نقره و برنز رسماً اعلام شود چه میزان پاداش به ورزشکار تعلق می‌گیرد که در آنجا میزان پاداش مردان و زنان یکسان می‌شود.»

حریفان خارجی به ما احترام می‌گذارند

طی یک‌دهه اخیر والیبال زنان ایران پیشرفت چشمگیری در قیاس با گذشته داشته است. شبنم علیخانی در این باره می‌گوید حالا دنیا احترام زیادی برای ورزشکاران والیبالست خانم قائل است: «نگاه دنیا به والیبال زنان ایران این است که اکثر ورزشکاران خارجی می‌گویند شما می‌توانید بیشتر از این هم موفق شوید. در سال‌های قبل به ما به‌عنوان یک تیم با رقیب همیشه بازنده نگاه می‌کردند چون تجربه حضور در مسابقات بین‌المللی را نداشتیم ولی به‌مرور با توجه به حضور مداوم در مسابقات خارجی، خیلی پیشرفت کردیم و الان نگاه رقبایه ایران اینطور است که قرار نیست از پیش بازنده باشیم. شاید اگر ۱۵ سال پیش تیم‌های شرق آسیا با ترکیب دوم مقابل ما بازی می‌کردند الان کاملاً با ترکیب اصلی مقابل تیم ملی والیبال زنان ایران حضور پیدا می‌کنند. صحبتی که با بازیکنان سایر تیم‌های خارجی می‌کنیم می‌گویند دختران ایرانی عملکرد فنی خیلی بالایی دارند و مشخصاً در سال‌های آینده حتی بهتر از الان هم خواهند شد که نیاز به پشتکار و برنامه‌ریزی مدون دارد.» مسابقات پیش‌روی تیم ملی زنان، مسابقات کشورهای اسلامی است که می‌تواند محک جدی‌تری برای شاگردان لی دوهی باشد.

هفته برندگان نوبل

توسعه معماری جدید مولکولی

برندگان نوبل شیمی ۲۰۲۵ معرفی شدند

روز گذشته، فرهنگستان علوم پادشاهی سوئد به‌عنوان کمیته معرفی‌کننده مهم‌ترین جایزه علمی دنیا، اسامی برندگان نوبل شیمی سال ۲۰۲۵ را اعلام کرد. بر این اساس، سوسومو کیتاکاوا، ریچارد رایسون و عمر باغی به‌صورت مشترک جایزه نوبل شیمی دریافت کردند. مطالعات و تلاش‌های این سه دانشمند منجر به توسعه نوع جدیدی از معماری مولکولی شده است. کیتاکاوا نشان داد که گاز‌های توانند به‌داخل و خارج سازه‌ها جریان پیدا کنند و پیش‌بینی کرد که می‌توان چارچوب‌های فلزی-آلی (MOF) را انعطاف‌پذیر کرد. ریچارد رایسون نیز در سال ۱۹۸۹، استفاده از خواص ذاتی اتم‌ها را به‌روشی جدید آزمایش کرد. او یون‌های مس با بار مثبت را با یک مولکول چهار بازویی ترکیب کرد. این مولکول دارای یک گروه شیمیایی بود که در انتهای هر بازو به یون‌های مس جذب می‌شد. وقتی آنها با هم ترکیب شدند، به هم متصل شدند و یک کریستال منظم و جادار تشکیل دادند. این کریستال مانند الماسی بود که بر از حفره‌های بی‌شمار بود. عمر باغی هم یک چارچوب فلزی-آلی (MOF) بسیار پایدار ایجاد کرد و نشان داد که می‌توان آن را با استفاده از طراحی منطقی اصلاح کرد و به آن خواص جدید و مطلوب بخشید. در نهایت سوسومو کیتاکاوا، ریچارد رایسون و عمر باغی، برندگان جایزه نوبل شیمی ۲۰۲۵، فضاهای جدیدی برای شیمی ایجاد کرده‌اند. سازه‌هایی که این سه دانشمند ایجاد کرده‌اند، موسوم به «چارچوب‌های فلزی-آلی» حاوی حفره‌های بزرگی هستند که مولکول‌ها می‌توانند در آنها به‌داخل و خارج جریان پیدا کنند و محققان از آنها برای برداشت آب از هوای خشک بیابان، استخراج آلاینده‌ها از آب، جذب کربن دی‌اکسید و ذخیره هیدروژن استفاده کنند. آنها از این طریق، فرصت‌های جدیدی را برای حل برخی از چالش‌های پیش روی شیمی‌دانان قرار داده‌اند. بعدنibal اکتشافات پیشگامانه برندگان جایزه نوبل شیمی اسمال، محققان چارچوب‌های فلزی-آلی (MOF) مختلف و کاربردی متعددی ایجاد کرده‌اند و تاکنون در بیشتر موارد، این مواد فقط در مقیاس کوچک استفاده شده‌اند. اکنون بسیاری از شرکت‌های بار بهره‌برداری از مزایای مواد MOF، در تولید انبوه و تجاری‌سازی آنها سرمایه‌گذاری می‌کنند و برخی دیگر نیز در این مسیر به‌موفقیت‌هایی دست یافته‌اند. به‌عنوان مثال، در حال حاضر صنعت الکترونیک می‌تواند از مواد MOF برای مهار برخی از گازهای سمی مورد نیاز در تولید نیمه‌رساناها استفاده کند. همچنین MOF دیگری می‌تواند گازهای مضر از جمله برخی گازهایی که می‌توانند به‌عنوان سلاح‌های شیمیایی استفاده شوند را تجزیه کند. شرکت‌های متعددی نیز در حال آزمایش موادی هستند که می‌توانند کربن دی‌اکسید را از کارخانه‌ها و نیروگاه‌ها جذب کنند تا انتشار گازهای گلخانه‌ای را کاهش دهند. برخی از محققان معتقدند که چارچوب‌های فلزی-آلی چنان پتانسیل عظیمی دارند که به‌ماده برتر قرن بیست‌ویکم تبدیل شوند. این صدوقدهمین اعطای جایزه نوبل شیمی بود که تاکنون ۱۹۵ نفر موفق به کسب این جایزه شده بودند. در سال ۲۰۲۴، دیوید بیکر، دمیس حساسیس و جان جامپر به‌خاطر پیشگویی ساختار پروتئین‌ها و طراحی آن‌ها با استفاده از هوش مصنوعی و روش‌های محاسباتی این جایزه را گرفتند. در سال ۲۰۲۲ نیز، کارولین برترزی، مورتن مدلال و بری شارپلس برای توسعه «شیمی کلیک» و «شیمی بیورژوگنال» که امکان اتصال دقیق و سریع مولکول‌ها، حتی درون سلول‌های زنده را فراهم می‌کند، این جایزه را از آن خود کردند.

تاریخ

نخستین آزمایش هسته‌ای کره شمالی

نهم اکتبر ۲۰۰۶، کره شمالی نخستین آزمایش هسته‌ای خود را انجام داد. نخستین نشانه بارز این آزمایش، وقوع یک زلزله بود. سازمان زمین‌شناسی آمریکا از وقوع زمین‌لرزه‌ای ۴/۲ ریشتری در هامگیونگ، شمالی‌ترین استان کره شمالی و یکی از چهار استان هم‌مرز با چین خبر داد. سه روز بعد در ۱۱ اکتبر سال ۲۰۰۶، نمونه‌های جمع‌آوری‌شده از هوای این منطقه توسط هواپیماهای آمریکایی تأکید کرد که درواقع یک انفجار هسته‌ای در آن منطقه رخ داده است. با انجام این آزمایش، کره شمالی به یکی از کشورهای دارای تسلیحات هسته‌ای و یکی از چند کشور هسته‌ای غیررسمی از جمله پاکستان، هند و اسرائیل تبدیل شد. شورای امنیت سازمان ملل بلافاصله واکنش نشان داد و با صدور قطعنامه ۱۷۱۸ تحریم‌هایی را علیه کره شمالی وضع و اعمال کرد. این تحریم‌ها شامل ممنوعیت بیشتر صادرات و واردات نظامی، ممنوعیت انجام آزمایش‌های هسته‌ای در آینده، همچنین صادرات کالاهای لوکس علیه کره شمالی بود. کره شمالی در واکنش، این تحریم‌ها را «اعلام جنگ» خواند. با این آزمایش روند معاملات در بسیاری از بورس‌های شرق آسیا نیز متوقف شد و شاخص سهام در هنگ‌کنگ، سنگاپور و کره جنوبی سقوط کرد.